

Elżbieta Mastalerz

Jak pisać konspekt lekcji?*

Lekcja to sposób organizowania procesu nauczania–uczenia się, wyrażający się w zachowaniu określonego układu składowych elementów tego procesu, zwanych ogniwami lekcji. Lekcja szkolna to przeprowadzenie procesu nauczania–uczenia się w pewnej jednostce czasu, w godzinie lekcyjnej, w nauce zbiorowej, przy ograniczonym wymiarze treści nauczania, przy czym uczenie się uczniów jest tu kierowane w sposób nieprzerwany przez nauczyciela [1].

Konspekt lekcji – zewnętrzny wyraz planowania dydaktycznego pojedynczych lekcji przez nauczyciela, swoisty zamysł działania pedagogicznego nauczyciela, który ulega ciągłym zmianom, ulepszeniom. Formalna struktura lekcji nie jest układem stabilnym lecz pewną konwencją, pewnym własnym i z natury rzeczowym, zindywidualizowanym planem działania konkretnego nauczyciela. Konspekt, aczkolwiek ma charakter zindywidualizowany, musi jednak posiadać pewne oparcie teoretyczne. Jest to szczegółowe podsumowanie (pisemne) przygotowania nauczyciela do lekcji.

Scenariusz lekcji jest niczym innym, jak konspektem lekcji tylko bardziej szczegółowym, bowiem dodatkowo zawiera opis tego, co robi i mówi nauczyciel (poprawia, uzupełnia wypowiedzi uczniów, czuwa nad....., sprawdza poprawność zapisu itp.) oraz czas planowany na realizację ogniwa lekcji.

Budowa konspektu lekcji

Konspekt lekcji składa się z dwóch zasadniczych części: metryczki konspektu i przebiegu lekcji.

METRYCZKA KONSPEKTU zwykle zawiera następujące dane:

– Tytuł, czyli nazwa opracowania wraz z przedmiotem, którego dotyczy, oraz klasy i typu szkoły;

– Temat jednostki metodycznej, czyli zagadnienie, w którym zawiera się temat konkretnej opracowywanej lekcji (numer programu dopuszczonego przez MENiS, np. DKW-4014-1/99);

– Temat lekcji – sformułowany najlepiej zdaniem oznajmującym, eksponuje rozwijanie określonych umiejętności na podstawie danych treści;

* Tekst złożono do druku 26 września 2005 roku.

– Cele lekcji ogólne i szczegółowe. Celami ogólnymi nazywa się dążenie nauczyciela do przygotowania ucznia do aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym i kulturalnym, zapewnienia wszechstronnego rozwoju intelektualnego, moralnego, fizycznego i estetycznego. Cele szczegółowe, czyli operacyjne to jasno sformułowane osiągnięcia uczniów, jakie osiągną po zrealizowaniu lekcji. Muszą być sprecyzowane, odpowiednie do tematu i treści lekcji, jednoznaczne, wykonalne, mierzalne, uprzedmiotowione. Cała struktura lekcji, a więc tym samym konspekt lekcji, jest w głównej mierze uzależniona od wyznaczonych celów. Konspekt powinien być ściśle zorientowany na cele lekcji, skoncentrowany na czynnościach uczniów powiązanych z planowaniem wyników. W konspektach zamieszczanych w różnych materiałach metodycznych, czasopismach przedmiotowo-metodycznych, cele różnie są pisane, np. najpierw podaje się cele ogólne, a następnie operacyjne, bądź tylko cele operacyjne lub po prostu cele lekcji. Zoperacjonalizowane cele lekcji mają być odpowiedzią na pytania:

- w zakresie wiadomości – cel poznawczy: Co uczeń wie? Co zna?, oczywiście po zrealizowaniu tematu lekcji,

- w zakresie umiejętności – cel kształcący: Co uczeń umie? Co potrafi?

- w zakresie postaw – cel wychowawczy: Jak uczeń postępuje?

– Metody nauczania–uczenia się, czyli sposoby pracy nauczyciela, uaktywniania uczniów; należy podać konkretne nazwy metod, za pomocą których uczniowie będą przyswajać nowy materiał, ćwiczyć zakładane umiejętności stosując wiedzę w praktyce, np. ćwiczeniach, zadaniach (jest ich często kilka na jednej lekcji). Oczywiście głównym wyznacznikiem przy doborze metod nauczania–uczenia się jest typ lekcji: podający, ćwiczeniowy, laboratoryjny, problemowy, powtórzeniowy, utrwalający;

– Formy organizacji pracy uczniów – w literaturze z zakresu dydaktyki wyróżnia się zasadniczo trzy formy organizowania pracy uczniów: indywidualną jednostkową, zbiorową i grupową (zespołową). Stosując metody aktywizujące uczniów, można w szczególności pracę grupową dowolnie modyfikować, nawet kilka razy w ciągu lekcji, łącząc jednocześnie powyższe formy organizacji pracy uczniów;

– Środki dydaktyczne, czyli materialne pomoce wraz z multimediami wykorzystywane na lekcji zarówno przez nauczyciela jak i uczniów. Chodzi o takie, które są potrzebne do tego konkretnego tematu, bez wypisywania kredy, tablicy, podręczników, zeszytów używanych każdorazowo. Optymalny dobór środków dydaktycznych, ani zbyt mało, ani zbyt dużo – to cenny element przygotowania nauczyciela;

– Czas trwania lekcji – zazwyczaj jest to 1x45 min;

– W końcowej części metryczki winny się znajdować: imię i nazwisko prowadzącego oraz data.

Metryczka konspektu zawiera więc istotne informacje związane z tematem lekcji i planem jego realizacji.

PRZEBIEG LEKCJI – to zestawienie czynności organizacyjno-porządkowych nauczyciela i uczniów. Sposoby jego zapisywania są różnorodne, brak jednolitego wzorca w literaturze – jest to element twórczej pracy nauczyciela. Klasycy dydaktyki – C. Kupisiewicz, W. Okoń – proponują przebieg lekcji ująć w zestawienie

czynności nauczyciela i uczniów w poszczególnych ogniwach lekcji z przydzieleniem czasu na ich realizację. Inne formy zapisywania przebiegu lekcji to ujęcie jej w trzech zasadniczych częściach: część wstępna, część zasadnicza, część końcowa [4]. Znane są także nauczycielom inne formy zapisu przebiegu lekcji, np. osnową, na której planuje się czynności nauczyciela i uczniów jest treść lekcji lub fazy cyklu organizacyjnego, bądź też inne nazwy etapów lekcji.

Przebieg lekcji problemowej zapisuje się najczęściej na podstawie fazy rozwiązywania problemów, chociaż wiele przykładów lekcji z wykorzystaniem metod aktywizujących jest opisem sytuacji na lekcji, bez nazywania kolejnych jej etapów.

Stanowiska wielu dydaktyków są podobne, konspekt lekcji jest indywidualnym planem nauczyciela, ważne jest, aby z zapisu można było wywnioskować jak będzie wyglądała lekcja; jaka jest kierownicza rola nauczyciela, a jakie zadania dydaktyczne przewidziano dla uczniów. Dla początkujących nauczycieli niezbędna jest umiejętność przygotowania konspektu lekcji na podstawie ogniw lekcyjnych, które są wyłonione z teorii naukowej organizacji pracy. Zestawienie ich wraz z powiązaniem z zasadami nauczania ilustruje poniższy schemat.

OGNIWA		ZASADY	
1. Uświadomienie uczącym się celów i zadań kształcenia	↔	Samodzielności	
2. Poznanie nowych faktów	↔	Poglądowości	
3. Nabywanie pojęć. Poznanie prawidłowości i systematyzowanie wiedzy	↔	Systematyczności	
4. Przechodzenie od teorii do praktyki	↔	Związku teorii z praktyką	
5. Wykonywanie zadań praktyczno-wytwórczych	↔	Przystępności	
6. Utrwalanie wiadomości i umiejętności	↔	Trwałości wiedzy	
7. Sprawdzenie osiągnięć	↔	Efektywności	
Zasada indywidualizacji i zespołowości			

Schemat 1. Układ ogniw procesu nauczania – uczenia się i odpowiadających im zasad nauczania [3]

Bardzo ważny jest dobry początek lekcji, dlatego też w pierwszym ogniwie lekcji nauczyciel zleca uczniom przygotowanie przyborów, zeszytów, podręczników lub innych materiałów, uświadamia ich co będzie celem lekcji i jaki jest jej temat. Następnie podaje kryteria ocen (za co będzie oceniał uczniów na danej lekcji). Takie wprowadzenie do lekcji dyscyplinuje i aktywizuje klasę. W dalszej kolejności powinniśmy zamieścić w konspekcie kilka pytań nawiązujących do poprzednich lekcji, a łączących się z nowymi zagadnieniami. Najczęściej prowadzimy więc pogadankę, która ma na celu sprawdzenie znajomości ważnych pojęć, ich rozumienie przez uczniów i skupienie uwagi na istocie treści nowo poznawanych. W procesie nauczania umiejętność stawiania trafnych pytań, zwięzłych, celowo nakierowanych

na określone treści, dopasowanych do poziomu uczniów jest bardzo ważna, bowiem komunikowanie się werbalne nauczyciela z uczniami ma dominujące znaczenie w pracy dydaktycznej. Pytać tylko po to, żeby uczeń się odzywał – to strata czasu, dlatego też pytania muszą być przemyślane wcześniej i wpisane do konspektu. Uczeń powinien odpowiadać całym zdaniem, stojąc, wówczas klasa skupia uwagę (nauczyciel może dodawać proste pytania pomocnicze). Można wykorzystać tu mapę mentalną, poszukującą związków z innymi przedmiotami.

W typowej lekcji podającej po tej części wprowadzającej nauczyciel przystępuje do prezentacji nowych treści. W konspekcie należy wpisać w punktach o czym mówi nauczyciel, ewentualne rysunki, schematy, grafy itp. powinny być zamieszczone jako załączniki do konspektu, które należy ponumerować. W czynnościach uczniów najczęściej wpisuje się: słuchają, opisują rysunek, uzupełniają schemat, wspólnie z nauczycielem poszukują przykładów, rozwiązań co trwa najwyżej 20 minut. Nauczyciel reasumując poleca zapisać notatkę w zeszytach, czyli najistotniejsze reguły, wzory itp. W konspekcie musi być koniecznie zamieszczona treść notatki, np. jako kolejny załącznik. To zebranie nowej wiedzy wraz z notatką – stanowi trzecie ogniwo. Kolejne ogniwo to przechodzenie od teorii do praktyki. Zadaniem nauczyciela jest ukazanie praktycznych zastosowań omówionych wcześniej reguł, wzorów, prawidłowości. Dobór przykładów, powiązanie ich z otoczeniem ucznia, mają zapewnić zrozumienie i operowanie wiedzą przez uczniów. W praktyce często wiążą się ogniwa 4 i 5, ponieważ uczniowie podejmują samodzielne działania praktyczne po objaśnieniu przykładów przez nauczyciela. Wszystkie polecenia prowadzącego powinny być dołączone do konspektu, a dobór ich wyznaczają cele operacyjne lekcji obejmujące umiejętności intelektualne i manualno-motoryczne uczniów. Ważne jest, aby te zadania dla uczniów były nie tylko dobrze dobrane do treści tematycznych, ale też dokładnie opisane i przedstawione uczniom – również w konspekcie lekcji. Nauczyciel musi więc opisać konkretne zamierzone działania uczniów, np. obliczyć, naszkicować, przekształcić, łącznie z określeniem środków, czasu wykonania, formy organizacji pracy. Tylko tak zlecone zadanie dydaktyczne daje prawdziwą informację zwrotną nauczycielowi o zrozumieniu nowych zagadnień przez uczniów.

Utrwalanie wiedzy i umiejętności uczniów, przewidziane w ogniwie 6 często łączone jest ze sprawdzaniem osiągnięć – ogniwo 7. Upewnia się wtedy nauczyciel, że założone cele zostały osiągnięte. Pytania sprawdzające, ewentualnie polecenia, zadania, to istotna część przygotowania do lekcji, koniecznie winny być zapisane po stronie nauczyciela, bądź umieszczone w kolejnym załączniku. Powinny one umożliwić nauczycielowi zorientowanie się, czy uczniowie zrozumieli materiał, muszą więc być tak postawione, aby uczniowie nie odtwarzali biernie fragmentu wypowiedzi nauczyciela, ale operowali wiedzą wyłuszczonej najistotniejsze zagadnienia w kontekście stawianych pytań. Nauczyciel tymi pytaniami kontrolnymi wskazuje co uczniowie z danej lekcji bezwzględnie winni umieć. Jest to ewaluacja pojedynczej jednostki procesu dydaktycznego. Uwagi o przeprowadzonych zajęciach składające się z dwóch części (zamieszczone na końcu konspektu), tzw. oceny i uwagi ze strony prowadzącego i hospitującego lekcję, są ważnym czynnikiem ewaluacji wtórnej.

Podsumowanie

Konspekt lekcji ma być zarówno dla opracowującego go nauczyciela jak i dla nadzoru pedagogicznego materialnym rezultatem przemyśleń w zakresie planowania pracy nauczyciela z uczniami. Najważniejsze jest to, co zostaje w wyniku projektowania działania pedagogicznego, jaką koncepcję wypracował sobie prowadzący. Aby projekt był trwały, kompletny, odzwierciedlający rytmiczny, uporządkowany, przebieg lekcji, możliwy do sprawdzenia przez nadzór pedagogiczny, musi być przedstawiony w postaci konspektu lekcji.

Przygotowując konspekt lekcji, należy:

- ustalić cele ogólne (czego chcemy nauczyć w ramach danego tematu, jaka to jest część całości zagadnienia – jednostki metodycznej),
- opracować cele operacyjne lekcji, a więc oczekiwane rezultaty (co uczniowie powinni wiedzieć po lekcji, co umieć, jak postępować),
- ustalić zakres treści do przekazania (poprawność naukowa, właściwa terminologia, dostosowanie do wieku uczniów),
- ustalić zadania dydaktyczne (polecenia, zlecenia obliczeń, rysunków, uzupełnienia grafów itp.; działania uczniów w trakcie lekcji),
- dobrać metody nauczania–uczenia się (sposoby pracy nauczyciela z uczniami, na czym będzie polegała kierownicza rola nauczyciela),
- zaplanować formy organizacji pracy uczniów,
- rozplanować czas lekcji (rytmiczna realizacja zadań),
- dobrać środki dydaktyczne potrzebne do realizacji lekcji,
- ustalić sposób ewaluacji (najczęściej pytania kontrolne, które dają informację zwrotną, czy został zrozumiany nowy materiał),
- ustalić formę zapisu szczegółowego przebiegu lekcji.

Rola nauczyciela we współczesnej szkole zmienia się z eksperta w kierunku doradcy, animatora procesu dydaktycznego. Umiejętność planowania jednostki lekcyjnej wraz z opracowaniem konspektu lekcji jest kluczowym zadaniem przygotowania metodycznego wszystkich nauczycieli.

Bibliografia

- [1] *Encyklopedia pedagogiczna*, red. W. Pomykała, Warszawa 1993
- [2] Kupisiewicz C., *Podstawy dydaktyki ogólnej*, Wydawnictwo BGK, Warszawa 1994
- [3] Plewka C., *Metodyka nauczania teoretycznych przedmiotów zawodowych*, Wydawnictwo Instytutu Technologii Eksploatacji, Radom 1999
- [4] Pólturzycki J., *Lekcja w szkole współczesnej*, WSiP, Warszawa 1985

- [5] Pólturzycki J., *Dydaktyka dla nauczycieli*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1998
- [6] Szłosek F., *Wstęp do dydaktyki przedmiotów zawodowych*, Wydawnictwo Instytutu Technologii Eksploatacji, Radom 1995
- [7] Taraszkiewicz M., *Jak uczyć lepiej?* Wydawnictwo CODN, Warszawa 1996
- [8] Węglińska M., *Jak przygotować się do lekcji?* Wydawnictwo Impuls, Kraków 1997

How to write a conspect?

Summary

This article presents rules of writing a lesson conspect by teacher trainees, by the Author's requirements, who prepares future teachers for their profession.

It contains a piece of advice that may inspire creative work.